

Vadlúd és daru (*Grus grus*) állományváltozások a Borsodi-Mezőségen 2007–2012 között

Changes in wild geese and Common Crane (*Grus grus*) populations in Borsodi-Mezőség between 2007–2012

TÖRÖK HUNOR ATTILA, KLESZÓ ANDRÁS & KISS DOROTTYA

1. Bevezetés

A Borsodi-Mezőség Tájvédelmi Körzet Magyarország északkeleti, Borsod-Abaúj-Zemplén megye déli részén található, a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság illetékességi területéhez tartozik. A terület vízrajzáról elmondható, hogy felszíni jellemzőinek kialakításában nagy szerepet játszottak a folyóvizek. Mára az emberi beavatkozások miatt a terület jelentős változásokon ment keresztül. A tiszai áradások csak 1939-ig, a gátak megépítéséig alakították a tájat, az északi részeken pedig a belvizet vezették le a meglévő folyóvizek vízgyűjtő területéről a vízfolyások medrében megépített csatornákkal. Ezzel a terület egykori mocsárvilágának kiszáradása felgyorsult. A helyzetet tovább rontottak a Tisza-tó kialakításának munkálatai. Jelenleg az északi részek az ősi folyók maradványaival tagoltak, míg a déli rész, a Tisza áradásainak homogenizáló hatása miatt egyöntetű ártéri sík (DUSKA, 2008; TÖRÖK, 2012).

A természetvédelmi beavatkozásoknak köszönhetően 2003–2004 során elkezdődött a vizes élőhelyek rehabilitációja, a vízutánpótlás biztosítása. Az élőhely-rehabilitáció első üteme 2003–2005 között zajlott, a második ütem 2008-tól 2013-ig tart. 2008 óta a tájvédelmi körzet egésze (17 932 ha) Ramsari terület (SULYOK, 2005). Az MME Bükki Helyi Csoportjának tagjai, valamint a Bükki Nemzeti Park szakemberei évtizedek óta kutatják a Borsodi-Mezőség madárvilágát. Bár korábban is történtek vadlúd- és darumegfigyelések, 1999-től szisztematikus adatgyűjtés folyik a táplálkozó- és pihenőterületeken. A 2000-es évek közepétől a megfigyelések gyakoribbá váltak, aminek elsődleges oka a területen dolgozó szakemberek számának növekedése.

2. Anyag és módszer

Az utóbbi években ősztől tavaszig folyamatosan figyeljük a vadludakat, elsősorban a puszta belső részein táplálkozó csapatokat. Ezeket rendszeresen, legalább kéthetente átvizsgáljuk, illetve feljegyezzük a fajokat és azok egyedszámait. A libacsapatok leginkább a Tiszatavon és a Hortobágyon éjszakáznak, így csak a nappali táplálkozóterületeken tartózkodó csapatokat tudjuk monitorozni. Ez azonban sajnos nem ad pontos információt a területen előforduló vadludak mennyiségéről (GYÜRE, 2006).

2008 óta minden évben a darvak őszi gyülekezésétől (szeptember végétől) a vonulás végéig, heti rendszerességgel, az országos szinkronnapokhoz igazodva végezzük a darvak számlálását. Ez elsősorban az éjszakázóhelyek közelében, a behúzó darucapatok számlálásával történik. A legfontosabb éjszakázóhely a Tiszababólna mellett fekvő Nagy-Szék-lápa rekonstruált szikes tó, de emellett a csapadékosabb években a puszta belső területén lévő szikes mocsarak, holtmedrek is éjszakázóhelyeül szolgálhatnak néhány százas vagy ezres darucapatoknak. Az aszályos években, amikor az összes vízfelület kiszárad a térségben, a darvak nem találnak megfelelő éjszakázó helyet és átmennek a közeli hortobágyi tavakra.

Ezek a standard módszerekkel történő megfigyelések lehetőséget nyújtanak arra, hogy a vadludak és darvak igényeinek megfelelően javaslatot tegyünk a vizes élőhelyek kezelésének módosítására.

3. Eredmények

A 2007–2012-es időszakban kilenc fajt sikerült megfigyelni a egyes vadlúdcsapatokban. Ezek elsősorban a Tisza-tóról és Hortobágyról járnak át táplálkozni a pusztai területekre, de időnként, néhány ezres csapatok a területen található nagyobb szikes mocsarakban, holtmedrekben éjszakáznak (Nagy-Szék-lápa, Gyékényes-mocsár stb.).

Legnagyobb számban a nagy lilik (*Anser albifrons*) fordult elő. Általában szeptember második felében érkeznek nagyobb csapatai, októberben folyamatosan emelkedik a számuk, majd a csúcstól novemberben és (időjárástól függően) december első felében érik el. Az eddigi legnagyobb csapatot a térségben 2010 novemberében számláltuk, ekkor 35 000 nagy lilik táplálkozott együtt egy csapatban. A tavasi vonulás során a csúcs február első felére esik, március végén már csak szórványos csapataikkal találkozhatunk. A vetési lúd (*Anser fabalis*) elsősorban a Dunántúlon vonul át, az Alföldön csak kisebb számban jelenik meg (HARASZTHY, 1988). A Borsodi-Mezőségben egyre ritkábban fordul elő az utóbbi években, főleg az őszi vonulás során kis létszámú (7-12 példányos) csapatban, tavasszal viszont csak ritkán tűnik fel. A legnagyobb létszámú csapatot 2008 februárjában figyeltük meg, ekkor 400 példány táplálkozott együtt. Az egyetlen fészkelő vadlúdfaj a nyári lúd (*Anser anser*). A Borsodi-Mezőségben fészkelő állománya kb. 250-300 pár, de az őszi és a tavasi vonuláskor nagyobb számban is előfordul a területen. Gyakorlatilag egész évben megfigyelhető. A legnagyobb példányszámban 2009-ben fordult elő, ekkor 10 000 nyári ludat számoltunk a területen.

A vetési lúddal ellentétben az utóbbi években növekvő számban fordul elő a vörösnyakú lúd (*Branta ruficollis*). 2003 előtt kifejezetten ritka fajnak számított, majd egyre többször figyelték meg, 2007 óta pedig minden évben előkerül. Eddig maximum 30 példány fordult elő egyszerre (2009 novemberében), de 2-12 példány rendszeresen megtalálható a nagyobb vadlúdcsapatokban. Több ritka vadlúdfaj jelent meg egy-két példányban az elmúlt évek során. 2010 novemberében kettő, majd 2011 októberében kétszer egy példány kis liliket (*Anser erythropus*) figyeltünk meg. 2009 óta minden évben egy-egy példány apacalúd (*Branta leucopsis*) is feltűnik a nagy lilikek között. 2009 novemberében két alkalommal, majd 2011-ben egyszer örvös ludat (*Branta bernicla*) is láttunk. Nilusi lúd (*Alopochen aegyptiaca*) 2007 novembere során, kanadai lúd (*Branta canadensis*) 2009 júniusában fordult elő egy-egy példányban.

A darvak (*Grus grus*) – elsősorban ősszel – több ezres csapatokban éjszakáznak a puszta nagyobb vizein. Az évenkénti maximumok a következőképpen alakultak: 2008. október végén 4500 példány, 2009. november elején 7000 példány, majd 2010-ben 6500 példány éjszakázott egyszerre a Nagy-Szék-lápán, de a napközben a területen táplálkozó madarak száma elérte a 9-10 ezer példányt. 2011-re ez a szám már 15 ezer példány volt. 2012-ben azonban a rendkívül száraz nyár során a szikes tavak kiszáradtak, és nem volt alkalmas éjszakázóhely a pusztában. Ennek következtében az éjszakázó darvak gyakorlatilag eltűntek a területéről. Nappal azonban, főleg a terület keleti részein, nagy létszámú táplálkozó csapatokat figyeltünk meg rendszeresen, melyek a Tiszán Tiszacsege irányába átrepülve a Hortobágyra mentek éjszakázni. Az átvonuló darvak mellett 1998 óta minden évben 100-500 példány át is nyaral a területen.

4. Következtetések

Az utóbbi évek megfigyelései alapján elmondható, hogy a libacsapatok száma enyhe csökkenést mutat. Ennek okai között szerepelhet a vadászat, ugyanis a szántóföldön okozott káruk miatt kis számban rendszeresen lövik őket. Talán még nagyobb a vadászat (beleértve az őz és a vaddisznó vadászatát) közvetett hatása a vadludakra, hiszen a zavarás miatt a madarak rendkívül bizalmatlanokká válnak. Ez egyrészt az alapos megfigyelések lehetőségeit csökkenti, mivel a libacsapatok már nagyobb távolságból felrepülnek, másrészt nemcsak az emberekkel szemben, hanem a területtel szemben is bizalmatlanná válnak, és máshol keresnek táplálkozóhelyet maguknak. Ezenkívül az utóbbi évek szélsőséges időjárási körülményei is befolyásolhatják a táplálkozó vadludak mennyiségét (GYÜRE, 2006).

A libacsapatok összetétele is változott, elsősorban az európai és országos trendeknek megfelelően (FARAGÓ, 2012, GYÜRE, 2006). A hazánkon átvonuló nagy lilikek 85%-a az Alföldön keresztül vonul (HARASZTHY, 1988), ezért a vadlúdcsapatok tömegét a nagy lilikek adják. Ezek száma kissé csökkent, valószínűleg a fent említett zavarásnak köszönhetően. Az utóbbi évtizedekben lecsökkent a vetési ludak száma, gyakorlatilag csak néhány tíz példányból álló csapatok jelennek meg. Ezzel ellentétben, az egykor nagyon ritka vörösnyakú lúd az utóbbi években már rendszeres előfordul, bár csak kis példányszámban. A vörösnyakú ludak számának növekvő tendenciájára magyarázatot ad, hogy a vörösnyakú lúd telelőterülete áthelyeződött a Fekete-tenger partvidékére, ahonnan gyakrabban vetődnek a Kárpát-medencébe egvedei (ECSEDI, 2004). Számos ritka faj is felbukkant a vadlibacsapatokban, ezek közül két faj, a nilusi lúd és kanadai lúd példányai nagy valószínűséggel nem vadon élő populációból származnak. Az átvonuló darvak száma növekvő tendenciát mutat. A vizesélőhely-rekonstrukciónak köszönhetően számukra kedvező folyamatok indultak el, hiszen újra megteltek olyan szikes tavak, mocsarak, amelyek alkalmas éjszakázóhelyet biztosítanak számukra. Ez arra is rámutat, hogy a területen előforduló darvak számát jelentősen befolyásolja az időjárás: a szélsőségesen száraz években, mint amilyen 2012 is volt, ha az éjszakázóhelyek eltűnnek, akkor hiába van esetleg alkalmas táplálkozóterület, inkább más területen mozognak. A darvak esetén mindenképpen figyelembe kell vennünk, hogy a Borsodi-Mezőség területeit a Hortobágytól csupán a Tisza választja el. Ezért a hortobágyi és mezőségi táplálkozó- és éjszakázóterületek között folyamatos átjárás lehet. Ezt támasztja alá az is, hogy míg 2012-ben a Borsodi-Mezőségben gyakorlatilag nem voltak éjszakázó darvak, a Hortobágyon az előző évhez képest 10-15 ezerrel megnőtt a számuk.

5. Köszönetnyilvánítás

Köszönjük a 2007–2012-es időszakban a Borsodi-Mezőségben dolgozó szakembereknek, különösen Seres Nándornak, Szitta Tamásnak és Fatér Imrének, hogy rendszeres megfigyeléseikkel hozzájárultak a cikk megírásához.

6. Összefoglalás

A 2000-es évek közepétől rendszeresen folynak vadlúd- és darumegfigyelések a Borsodi-Mezőségben. A 2007–2012 közötti időszak alatt az átvonuló vadludak száma kissé csökkent, amit többek között a vadászat és annak zavaró hatása okozhatott. Az átvonuló vadlibacsapatok fő tömegét a nagy lilik adja, emellett nagy számban fordul elő a nyári lúd. Szórványosan előfordul a vetési lúd és a vörösnyakú lúd, valamint a hat év alatt néhány példányban megfigyeltünk apácaludat, örvös ludat, kis liliket, nilusi ludat és kanadai ludat. A darvak száma fokozatosan emelkedett az elmúlt években, 2011 őszén már 15 ezer daru éjszakázott egy Tiszabábolna mellett található szikes tavon. A vizesélőhely-rekonstrukciós kezelések során létrejövő szikes tavak, mocsarak kedvező hatással voltak a darvakra, rendszeresen használják ezeket éjszakázóhelyként. A vizes területek jelentőségére mutatott rá az igen aszályos 2012-es év, amikor a tavak kiszáradásával eltűntek az éjszakázó darvak a területről.

7. Summary

Wild geese and cranes have been regularly observed in the Borsodi-Mezőség from the middle of the previous decade. During 2007–2012 the size of wild geese flocks slightly decreased perhaps as a consequence of hunting, first of all from its indirect disturbing effect. The most common species of these wild geese groups was the Greater White-fronted Goose, and the number of migrating Greylag Geese was also high. Bean Geese and Red-breasted Geese were found occasionally, moreover some individuals of the Barnacle Goose, Brant Goose, Lesser White-fronted Goose, Egyptian Goose and Canada Goose occurred as well. The number of cranes increased in the last few years, for example 15,000 cranes spent the night in a sodic lake next to Tiszabábolna in autumn 2011. The existence of wetlands is particularly important for cranes, because in the droughty 2012, when the small lakes dried up, the cranes almost disappeared from the study site.

8. Irodalom

- DUSKA J. (szerk.) (2008): A Borsodi-Mezőség Tájvédelmi Körzet és bővítése. Természetvédelmi Kezelési Terv. Bükki Nemzeti Park Igazgatóság, Eger.
- ECSEDI Z. (szerk.): (2004): A Hortobágy madárvilága. Hortobágyi Természetvédelmi Egyesület – Winter Fair, Balmazújváros–Szeged.
- FARAGÓ S. (2012): Gyertek haza ludaim! A Magyar Vadlúd Monitoring 25 évének eredményei. Szélkiáltó, 15: 12–14.
- GYÜRE P. (2006): A vadlúdfajok állománya, élőhely- és mezőgazdasági területhasználata a Hortobágyon. Doktori disszertáció. Állattenyésztési Tudományok Doktori Iskola, Debreceni Egyetem.
- HARASZTHY L. (szerk.) (1988): Magyarország madárrendjei. Natura, Budapest.
- SULYOK J. (2005): Borsodi-Mezőség kvadrát élőhelytérképe. Bükki Nemzeti Park Igazgatóság, Eger.
- TÖRÖK H. A. (2012): Komplex élőhelykezelés megvalósításának lehetőségei a Borsodi-Mezőség Tájvédelmi Körzet egy mintaterületén. Diplomamunka. Debreceni Agrártudományi Centrum, Debrecen.

Török Hunor Attila – Bükki Nemzeti Park Igazgatóság
H-3304 Eger, Sánc u. 6. – torokh@bnpi.hu

Kleszó András – Bükki Nemzeti Park Igazgatóság
H-3304 Eger, Sánc u. 6. – kleszoa@bnpi.hu

Kiss Dorottya – Bese Természetvédelmi Egyesület
H-3463 Négyes, István király u. 25. – kissd.bese@gmail.com
